

André de Bouwer

Architect André van Stigt pakt projecten aan waar anderen hun vingers niet aan willen branden. Met zijn vrouw Jet transformeert hij nu de voormalige tramremise De Hallen. Vandaag gaat de passage open. Het Parool liep de afgelopen maanden mee.

tekst Marc Kruyswijk fotografie Friso Keuris

Hij blijft maar graaien in de doos met suikerklontjes. Vijf verdwijnen er uiteindelijk in het theekopje. En het is nog een bescheiden kopje ook. André van Stigt (54) moet flink roeren om het allemaal opgelost krijgen. Niet dat de architect zich daarvan bewust hij praat flink door. Zie Van Stigt maar eens te openen als hij spreekt over zijn project: De Hallen. In zijn levenswerk? Hij vindt het zelf wat overdreven. Maar Van Stigt heeft hemel en aarde moeten bewijzen om de voormalige tramremise het nieuwe leven te geven dat hem al zo lang voor ogen stond. En dat is zijn tol. De architect is koortsig, eigenlijk al een paar weken. "Ik kom er maar niet echt vanaf." Het is maandagochtend, de eerste week van maart. Van Stigt heeft de eindsprint inmiddels ingezet. "Je moet je voor het te doen in de zestig werkuren die de week telt, maar iedere keer blijkt het een vergissing. Ik zit nu alweer steeds op tachtig uur." De volgende keer gaan we dat echt anders doen," zegt Van Stigt. Jet van den Heuvel, zijn zelfverklaarde 'partner in leven en werk', zit ook aan tafel. Ze knikt, maar knikt er het hare van. "Ach, dat zeg je toch iedere keer André." André hoort het niet echt, maar knikt er maar. Het laatste van handeling is een gebouwtje aan de Bilderdijkkade. Hier, aan de rand van De Hallen, ontving Van Stigt en Van den Heuvel de laatste maanden van het bezoek. Een tochtige ruimte, maar ternauwernod geschikt. Hier geen fancy cappuccino's: koffie en thee worden in zoveelstehands kopjes uitgedronken. Een pot Completa staat op tafel. Wie naar het toilet wil, moet het in het donker doen. Het deert Van Stigt allemaal niet. Voor hem bestaat het leven nu uit de dagen uit De Hallen en uit bijzaken. En voor die

'Welstand is per definitie tegen. Dat heb ik geaccepteerd'

bijzaken heeft hij echt even geen tijd.

Nu nog moet de bezoeker zich hinkelend van de ene toevallige stoeptegel naar de volgende wagen, maar als begin april de passage opent en het eerste deel van De Hallen overdag en 's avonds toegankelijk is voor alles en iedereen, dan zal het hier druk worden, verwacht de architect. "Het moet gaan bruisen."

Voor wie nog niet bekend is met het monsterproject aan de Kinkerstraat: uiteindelijk moet het complex een passage en een bibliotheek opleveren. Een filmtheater met maar liefst negen zalen. Horeca, een *food court* en een televisiestudio. Een parkeergarage en een fietsstalling. Een hotel met 55 kamers en een werkplaats waar jongeren een vak kunnen leren, of beter: een ambacht.

De stad is weer iets groter geworden. Oneindig ruzie werd erover gemaakt, de afgelopen jaren, maar nu wordt de duistere, ontoegankelijke plek tussen de Kinkerstraat en het Bellamyplein weer van de Amsterdammer. Remise Tollensstraat, in 1902 in gebruik genomen tijdens de elektrificatie van de Amster-

damse tramlijnen, moet veranderen van een introverte ruimte in een plek waar mensen graag zijn, vertelt Van Stigt. "Waar ze een boek lenen bij de bibliotheek of een film zien in de bioscoop. Waar ze flaneren door de passage, het pronkstuk van het complex. Maar ook een plek waar voor jonge mensen ruimte is om een écht vak te leren."

Reusachtig

Als Van Stigt door De Hallen loopt, valt op hoe groot het complex is, zo midden in de dichtbebouwde Kinkerbuurt. Overal huizen, winkels en mensen, maar hier was het tientallen jaren terra incognita. Het werkend hart van de buurt, maar wel een hart dat alleen toegankelijk was voor monteurs, trambestuurders en ander GVB-volk.

Bijna honderd jaar was de remise in gebruik: er werden trams gestald (tot 1932) en het onderhoud aan trams en bussen vond er plaats. Toen de tramwerkplaats in 1996 verhuisde naar Diemen-Zuid, hielden historische museumtrams en kleine creatieve bedrijven er nog een tijdje domicilie. Reusachtig is het er dus: 17.000 vierkante meter, plus 5000 vierkante meter garage voor auto's en fietsen. De passage, die evenwijdig loopt aan de Kinkerstraat, tussen de Bilderdijkkade en de Ten Katemarkt, vormt het grootste verbindingsstuk. De levensader, volgens Van Stigt.

Schitterende deuren, meters hoog, bieden toegang tot de verspringende langwerpige hallen haaks op de passage. Deze lopen door tot aan het Bellamyplein. Het zijn de ruimtes waar vroeger de trams overnachtten, voordat zij verhuisden naar de Havenstraat.

Wie de bouwactiviteiten negeert, ziet een doorgang van, het moet maar gezegd, on-Amsterdamse allure. Hoge houten spanten boven het hoofd. Op de grond

André van Stigt nam al veel markante gebouwen in Amsterdam onder handen. Van links naar rechts: Pakhuis de Zwijger, Conservatorium Hotel, Graansilo en het Olympisch Stadion.

Voor meer van zijn werk: www.burovanstigt.nl

zijn de tramrails weer teruggelegd waar die al die jaren lagen. Op deze plek kunnen evenementen plaatsvinden, legt Van Stigt uit: zondagsmarkten, exposities, een rode loper voor filmfestivals of een catwalk tijdens modeshows. "We starten 19 en 20 april met de Indie Brand Local Goods Weekend Market." Aan de lange zijde vind je onder meer House of Denim, van jeansgoeroe James Veenhof, en de Kinki Kappers Academy. Maar ook Recycle Roads, een fiets-werkplaats van een organisatie die zelfredzaamheid, maatschappelijke participatie en zelfontplooiing van mensen met een psychiatrische beperking of een verslavingsverleden wil bevorderen.

Ziel en zaligheid

Het is een megaproject: zes dagen per week wordt er gewerkt, op veel momenten door 160 man tegelijkertijd. Er wordt geboord en gezaagd, geschilderd en geschuurd. Op het moment van de laatste afspraak, minder dan twee weken voor de oplevering, is de passage nog allesbehalve af. Niet gehinderd door Sky Radio dat overal oorverdovend hard door de ruimtes galmt, gaat Van Stigt voor. Trappetje op, trappetje af. Het is kruip-door-sluip-door, voor het lange lichaam van de architect. "Kom, dan gaan we nog even naar het dak, dan heb je een mooi overzicht." Eenmaal boven komt er een rust over hem. "Hier kan ik echt van genieten."

Was dit New York geweest, dan stonden we hier met Donald Trump. Van Stigt moet lachen om de vergelijking, maar ontkent niets. Zoals de Amerikaanse vastgoedontwikkelaar zijn stempel drukt op New York, zo laat Van Stigt zijn herkenbare sporen na in Amsterdam. De lijst met restauratie, renovatie en hergebruik van bestaande en veelal monumentale gebouwen in de stad is lang. Olympisch Stadion, Entrepotdok, Pakhuis de Zwijger en het Conservatorium Hotel zijn maar enkele van de projecten waarop de architect zich stortte, met ziel en zaligheid. De Graansilo's, de Oranje Nassaukazerne, de opsomming gaat maar door. En dan zijn er nog de kerken die de architect de laatste jaren opknapt.

Als zoon van de vermaarde architect Joop van Stigt is André al een leven lang actief met teruggeven, zegt hij zelf. "We zijn in deze stad lang niet altijd verantwoordelijk omgegaan met ons maatschappelijk-cultureel erfgoed. Toen ik de remise zag, ben ik vooral begonnen met héél goed kijken. Luisteren naar het gebouw, daar draait het om. Een voorbeeld: het Olympisch Stadion hebben wij weer teruggebracht zoals het ooit bedoeld was. Niet al dat beton dat ze er later tegenaan hebben geplaatst, maar terug naar bakstenen. Je brengt het terug door de jaren vijftig ervan af te halen."

De Hallen is wat dat betreft een jas die Van Stigt als gegoten zit: stoer en industrieel, historisch en markant, robuust, maar ook met schitterende details.

De duistere, ontoegankelijke plek tussen de Kinkerstraat en het Bellamyplein wordt weer van de Amsterdammer

Van Stigt dóet er iets mee, alleen maar terugbrengen naar zoals het vroeger was, dat is niet de kunst. Gezeik levert het op, dat altijd. "Welstand is per definitie tegen. Dat heb ik geaccepteerd." Om daar snel aan toe te voegen: "Niet dat ik het met ze eens ben natuurlijk!"

Die vergelijking met Donald Trump slaat om meerdere redenen natuurlijk nergens op. Om winst is het Van Stigt, met zijn activistische verleden, niet te doen. In de Hallen investeerde hij zelf een bedrag van twee miljoen euro. Een drastische stap, maar wel een noodzakelijke, zegt hij er zelf over. "We moesten andere investeerders vertrouwen bieden, ze laten zien dat we zelf geloven in De Hallen. En zo heeft het ook uitgekapt: nadat wij zelf hadden geïnvesteerd, volgden er anderen en konden we gelukkig verder."

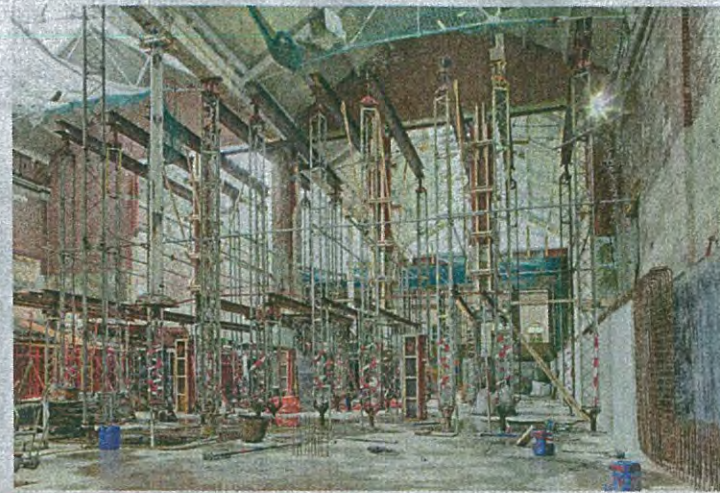
Rijk zal hij er dus niet van worden, zegt Van Stigt. Hij haalt zijn schouders erover op. "Als ik groot geld had willen verdienen met De Hallen, had ik helemaal commercieel moeten gaan. Dat was vanaf het begin heel nadrukkelijk niet de bedoeling. Je hebt bedrijven nodig die winst maken, maar om dit tot een geslaagd project te maken hebben we óók behoefte aan bijvoorbeeld de bibliotheek. Er moet ruimte zijn voor kleinschalige werkgelegenheid. De Trom (zie kader), de stichting die de Hallen ontwikkelt, werkt vanuit een niet-winstbeogende beheerorganisatie."

Betrokkenheid, dat typeert Van Stigt misschien wel het meest. Hij is niet het type architect dat de tekeningen aflevert en verder wandelt naar een volgend project. Een bemoeial is hij, zegt Jet van den Heuvel. "In de goede zin van het woord. André blijft betrokken, van het begin tot het eind. Hij heeft een mening over de grote lijnen én over de details. Een gefundeerde mening. Dat valt niet altijd onmiddellijk in goede aarde, want het is soms best vervelend, iemand die je steeds aanspreekt op de projecten. Hij

Architect André van Stigt loopt continu rond op de bouwplaats, waar soms wel 160 man tegelijk aan het werk zijn.

'Soms druk ik mijn zin door. Je hoeft niet altijd en eeuwig maar diplomatiek te blijven'

Stuwende kracht

Motor achter De Hallen is de TramRemise Ontwikkelings Maatschappij (Trom), die bestaat uit een initiatiefgroep van creatieven en de Buurtvereniging Rond De Hallen. De buurtvereniging heeft jarenlang plannen met de tramremise tege ngewerkt. Ze dwarsboomden onder meer plannen van Harry de Winter voor een uitgaanscentrum omdat de buurt overlast vreesde. Onder invloed van de nieuwe opzet veranderde de buurtvereniging echter van tegenstander in medestander. Trom heeft geen winstoogmerk. Doel is het in stand houden van het monument vanuit een maatschappelijke ambitie, niet vanuit een ruimtelijk-financiële ambitie met maatschappelijke risico's. Het bestuur van Trom onderhoudt intensief contact met initiatiefnemers, buurtbewoners, gebruikers en andere belangheb-benden.

Volgens André van Stigt heeft ook de opstelling van de overheid een zeer belangrijke rol gespeeld. "Projectdirecteur Co Stor is namens de gemeente de representant van de integere, betrouwbare overheid als supervisor: doen wat je zegt, en zeggen wat je doet. Zonder hem had ik het project echt onmogelijk kunnen realiseren."

zegt het altijd: ideeën hebben consequenties."

Dat bleek al tijdens zijn studie. Van Stigt hield niet zo van het vrije werk waaraan veel architecten zo verknocht zijn. "Dan maak je een ontwerp dat tijdens de uitvoering stap voor stap wordt uitgekleeft omdat er geen geld meer voor is. Ik maak liever tekeningen op basis van een financiële doorberekening. Als er gaandeweg zaken sneuvelen, word ik maar chagrijnig."

Eigenwijs, maar met een reden. Van Stigt: "In het proces ben ik geen gemakkelijke jongen. Dus, ja, ik máák wel eens ruzie, men vindt mij soms vervelend. Soms druk ik mijn zin door. Je hoeft niet altijd en eeuwig maar diplomatiek te blijven. Op die momenten zijn ze niet gelukkig, maar achteraf zijn ze dan toch blij dat ik steeds maar op de rem ben blijven trappen."

Vergis je niet in dat uiterlijk dus. Wie hem maar even spreekt, die begrijpt het al: hier zit iemand die weet waar hij mee bezig is. Overtuigend, verstandig redenerend, een architect met het zelfbewustzijn en het doorzettingsvermogen om omstrede of totaal vastgelopen projecten over de streep te trekken. Een man ook die nu, op zijn 54ste, na twintig jaar vijftiger te zijn geweest, eindelijk zo oud is geworden als hij eruitziet. Jet van den Heuvel, zelf 62, pakt er foto's bij van halverwege de jaren negentig. "Ja, André was eigenlijk al vroeg oud. Maar sindsdien is hij geen steek veranderd. Ik zie hem echt als een jongetje."

Bijna dagelijks struint Van Stigt door De Hallen. Een opvallende verschijning tussen de potige werkmannen. Als hij een machineruimte binnengaat, pruttelt de Oost-Europeaan die er aan het werk is tegen. Dat deze magere man, de helm schuin op het piekige haar, de drijvende kracht is achter het hele project, zijn baas dus eigenlijk, het wil er niet in: de man kijkt Van Stigt ongelovig na. Van Stigt merkt het niet eens, zo gaat hij op in wat hij ziet. Wat hem bevalt en waarnaar nog even moet worden gekeken. Dit gaat goed, dat juist helemaal niet. Hij maakt de aantekeningen in zijn hoofd.

Het zijn de laatste loodjes, Van Stigt zucht. Na de oplevering van de passage volgen de resterende hallen. Waarop hij zich hierna gaat richten? Van Stigt weet het niet. Eén ding is zeker: er is genoeg te doen in de stad. ■

Op haar zij

Achter elke rouwadvertentie gaat een verhaal schuil. **Mickelle Haest** tekent wekelijks de ervaringen op van een Amsterdamse uitvaartverzorgster.

Als ik op kantoor kom, krijg ik direct een briefje met een naam en adres in mijn handen gedrukt. "Daar moet je maar snel naar toe gaan," zegt mijn collega. "Mevrouw is thuis overleden en het klinkt allemaal nogal paniekerig." Even later rij ik een nieuwbouwwijk in. In kaarsrechte rijen staan huizen zij aan zij. Een man van eind zestig doet de deur open. Achter hem in de gang duiken twee dochters van midden dertig op. De man staat bewegingsloos in de gang, zijn dochters trekken me direct naar binnen. "Fijn dat u er bent. We zaten echt te wachten op u. Kom pap, we gaan beginnen."

We passeren een opgeruimde kapstok. "Wilt u thee?" vraagt de oudste dochter. Voordat ik antwoord heb kunnen geven, verdwijnt ze in een smalle keuken aan de achterkant van het huis.

"Weg jij," zegt de jongste en jaagt met een armbeweging een zwarte langharige poes weg.

Met de jongste dochter en haar vader betreed ik de woonkamer. De inrichting is strak, het huis opgeruimd. Op een recht model driezitsbank die voor het raam staat, ligt een vrouw op haar zij. Ze lijkt te slapen, haar ogen zijn dicht en er ligt een fleecedeken over haar heen. Ze is keurig aangekleed. "Dit is mijn vrouw," zegt de man terwijl hij naar de bank wijst. Zijn stem klinkt afgeknepen. "Ze is net overleden. De dokter is geweest en heeft de dood vastgesteld."

Vader zucht diep. "Ze is een tijd ziek geweest, maar altijd in de kleren. Ze heeft nooit ziek op bed gelegen. Iedere dag kleedde ze zich zorgvuldig aan. Dan maar liggend op de bank, dat vond ze minder erg dan in bed."

"Hoe beroerd ze zich ook voelde," vult zijn dochter aan. "De nacht was voor het bed, overdag moest je aangekleed en in de woonkamer zijn."

De andere dochter komt binnen met een dienblad met thee kopjes. Een minuut lang aanschouwt ze het tafereel en zegt dan: "We willen dat mama zo blijft liggen

op de bank tot de dag waarop ze begraven wordt." "Dat is niet echt mogelijk," zeg ik. "Ze verliest nog lichaamsvocht. We moeten haar verzorgen en ze moet gekoeld worden."

"Ze moet daar blijven," zegt nu ook de oudere zus. "Oké," zeg ik. Ik bel naar kantoor en vraag of mijn collega's van de algemene dienst kunnen komen. Samen verzorgen we de vrouw en leggen haar daarna in exact dezelfde houding weer terug, op een koeling die we in de bank hebben geschoven. Over de koeling hebben we een plaid gelegd. Onder haar hoofd schuiven we een kussen en we leggen de fleecedeken weer over haar heen.

"Ze is er nog," zegt vader als we klaar zijn. Hij schuift naast zijn vrouw op de bank. "De poes, dat kan niet!" gilt de oudste dochter. "Dat kan niet als mama hier zo ligt. Die moet buiten blijven. Straks gaat ze aan mama zitten."

"De buurvrouw vangt haar wel op," sust vader. Op de dag van de uitvaart neem ik vader apart. "We gaan uw vrouw zo in de kist leggen. Ze is verstijfd in deze houding dus komt ze in deze houding in de kist te liggen."

Vader knikt.

We openen de kist en tillen moeder er op haar zij in. Het past net. "Het kussen moet mee."

Vader knikt opnieuw. We schuiven het kussen onder het hoofd en dekken haar toe met de fleecedeken.

"Ze lag graag op haar zij," zegt vader.

Om zijn lippen ligt een verdrietige glimlach.

